

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή:	Η Κίνα μεγαλώνει ενώ ο κόσμος συρρικνώνεται	11
Κεφάλαιο 1:	Με ένα αργοκίνητο καράβι σε μια ταχυκίνητη Κίνα	31
Κεφάλαιο 2:	Η επανάσταση ενάντια στην κομμουνιστική επανάσταση	49
Κεφάλαιο 3:	Για να φτιάξεις 16 δισεκατομμύρια κάλτσες, πρέπει πρώτα να παρανομήσεις	67
Κεφάλαιο 4:	Συναντήστε τον άνθρωπο της διαστημικής εποχής στο Πεκίνο	91
Κεφάλαιο 5:	Ο Πρόεδρος Μάο πουλάει σούπα	139
Κεφάλαιο 6:	Μέσα από τον καθρέφτη	155
Κεφάλαιο 7:	Τιμή Κίνας	195
Κεφάλαιο 8:	Πώς η κούρσα προς τον πάτο οδηγεί στην κορυφή	221
Κεφάλαιο 9:	Χώρα πειρατών	249
Κεφάλαιο 10:	Η σινο-αμερικανική οικονομία	273
Κεφάλαιο 11:	Ο αιώνας της Κίνας	291
Κεφάλαιο 12:	Μια τελευταία ιστορία	319
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ		327
ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ		345
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ		349
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ		353

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΓΙΑ ΝΑ ΦΤΙΑΞΕΙΣ 16 ΔΙΣΕΚΑΤΟΜΜΥΡΙΑ ΚΑΛΤΣΕΣ ΠΡΕΠΕΙ ΠΡΩΤΑ ΝΑ ΠΑΡΑΝΟΜΗΣΕΙΣ

Η καταπράσινη ορεινή επαρχία Χουμπέι βρίσκεται στο κέντρο της Κίνας και η ανατολική άκρη της απέχει 480 χιλιόμετρα από τη Σαγκάη, προς την κατεύθυνση της ενδοχώρας. Η ομορφιά της Χουμπέι είναι σε μεγάλη βαθμό άγνωστη στους Δυτικούς, αν εξαιρέσουμε όσους είδαν το αριστούργημα πολεμικών τεχνών και ειδικών εφέ του σκηνοθέτη Ανγκ Λι, το *Τίγρης και Δράκος*, που αναδείκνυε τα υποτροπικά αλπικά θέλγητρα της επαρχίας. Η Χουμπέι είναι, επίσης, μια από τις επαρχίες με το μεγαλύτερο γεωργικό πλούτο στην Κίνα, μια σημαντική εθνική πηγή σιτηρών και λαχανικών. Εκεί βρίσκονται τα πιο θρυλικά φυσικά θαύματα της Κίνας, οι υδάτινες κοιλάδες του ποταμού Γιανγκτσέ, γνωστές ως Τρία Φαράγγια. Και φυσικά, εκεί βρίσκεται και το αμφιλεγόμενο Φράγμα των Τριών Φαραγγιών, που με ύψος 182 μέτρων και άνοιγμα 1,93 χιλιομέτρων θα δημιουργήσει μια τεχνητή λίμνη με μήκος 563 χιλιομέτρων, συγκρίσιμη στο μέγεθος με τη λίμνη Σουπίριορ. Η κατασκευή ενός οικοδομήματος το οποίο θα αποτελέσει το μεγαλύτερο δομικό έργο από σκυρόδεμα στον κόσμο έχει ήδη προκαλέσει την υποχρεωτική μετεγκατάσταση 820.000 ανθρώπων, ενώ πρόκειται να φύγουν κι άλλοι 350.000. Το έργο σχεδόν θα εξαφανίσει το περίγραμμα των ίδιων των φαραγγιών, καθώς και πολλές πόλεις. Το φράγμα έχει στόχο να παράγει επαρκείς ποσότητες ηλεκτρικού ρεύματος που θα τροφοδοτήσουν την οικονομική αναβίωση της ενδοχώρας και να απαλλάξει την περιφέρεια από τα βίαια εποχικά καπρίτσια του Γιανγκτσέ.

Είναι πραγματικά ενδιαφέρον, λοιπόν, ότι παρά το φυσικό κάλλος και τις μακροπρόθεσμες δυνατότητες οικονομικής ανάπτυξης της Χουμπέι, πολλοί από τους κατοίκους της την εγκαταλείπουν. Με τα πόδια, με ποδήλατα, κρεμασμένοι απ' τα πλευρά φορητών και καθισμένοι στα δάπεδα των τρένων, ενώνονται με το κύμα μεταναστών που σαρώνει την Κίνα. Όσο και αν οι μεταρρυθμίσεις της Κίνας ανέβασαν το βιοτικό επίπεδο του αγροτικού πληθυσμού της, η ύπαιθρος εξακολουθεί να αποτελεί μια έκταση με τεράστιες ανάγκες. Τα πάμπολλα θαύματα της νέας οικονομίας έχουν αρνηθεί να κάνουν την εμφάνισή τους και πρέπει να τα κυνηγήσει κανείς.

Στο Τσανγκξίν, λόγου χάρη, ένα μικρό χωριό της Χουμπέι, που μοιάζει με πάρα πολλά άλλα, οι αξιωματούχοι διατυπώνουν το συχνό παράπονο ότι τα καλύτερα παλικάρια του χωριού έχουν φύγει για να δουλέψουν αλλού. Από τους 1000 χωρικούς έχουν φύγει 300, ενώ μόνο δύο από τα 25 μέλη του Κόμματος στο χωριό είναι κάτω των 40 ετών,¹ γεγονός που σημαίνει ότι στο μέλλον θα υπάρξουν προβλήματα στην ανανέωση των στελεχών του. Η έξοδος του αγροτικού πληθυσμού έχει προσλάβει μια αδυσώπητη ορμή, η οποία με κάθε σιδηροδρομικό εισιτήριο χωρίς επιστροφή βυθίζει την ύπαιθρο σε ακόμα μεγαλύτερο μαρασμό και δίνει σε όσους μένουν πίσω νέους λόγους για να φύγουν. Στο Τσανγκξίν, οι δύσμοιροι αξιωματούχοι που συγκαταλέγονται σε όσους έχουν μείνει πίσω, δυσκολεύονται πλέον να βρουν γείτονες οι οποίοι θα προσφερθούν εθελοντικά για στοιχειώδη καθήκοντα όπως ο αντιπλημμυρικός έλεγχος — ο Γιανγκτσέ είναι επιρρεπής σε υπερχειλίσσεις — και η αντιμετώπιση φυσικών καταστροφών — η Χουμπέι βρίσκεται πάνω σε ένα μεγάλο τόξο σεισμικών ρηγμάτων. Όσο δυσάρεστο κι αν είναι να ζει κανείς σε ένα φτωχό χωριό, είναι ακόμα χειρότερο να ζει σε ένα χωριό όπου ο δημόσιος βίος αποσαθρώνεται μαζί με κάθε μετανάστη που χάνεται στο βάθος του ορίζοντα.

Ακόμα και μεσαίου μεγέθους επαρχιακές πόλεις αδυνατούν να συγκρατήσουν τους ανθρώπους τους. Σε ένα άλλο σημείο της επαρχίας, στο δήμο Τσάχε της πόλης Χόνγκκχου, ο οποίος έχει πληθυσμό 40.000, το ένα τρίτο των κατοίκων έχει φύγει για να εργαστεί αλλού. Όπως συμβαίνει συνήθως σε τέτοιες μικρές πόλεις, πολλοί από τους κατοίκους εξακολουθούν να ασχολούνται με τη γεωργία για να ζήσουν. Στη Χόνγκκχου αυτό σημαίνει ότι ζουν λιτά. Το ετήσιο κατά κεφαλήν κέρδος για τις αγροτικές οικογένειες ανέρχεται μόλις σε 12,50 δολάρια.² Κάθε πρόσθετο εισόδημα πρέπει να προέλθει από αλλού, από δουλειές του ποδαριού ή εμβάσματα από τους ήδη ξενιτεμένους. Η κατάσταση επιδεινώνεται επειδή πολλά χωράφια μένουν πλέον χέρσα, καθώς οι άνθρωποι που έχουν απομείνει στην περιοχή είναι συχνά αρκετά ηλικιωμένοι για να φροντίσουν τον οικογενειακό κλήρο. Στο διαμέρισμα Τζιανλί της Χουμπέι, το ένα τρίτο της καλλιεργήσιμης γης μένει ακαλλιέργητο επειδή 200.000 άτομα έχουν φύγει για να δουλέψουν στις πόλεις. Και παρόλα αυτά, η περιοχή, μαζί με τις γειτονικές της, χρωστά εκατομμύρια σε φόρους για τη γη της, συν τους τόκους, ποσά που είναι αδύνατον να ελπίζει ότι θα εξοφλήσει.

Όμως η Χουμπέι δεν αποτελεί μοναδικό φαινόμενο. Κάθε αγροτική περιοχή της Κίνας έχει τη δική της θλιβερή ιστορία, όπως ένα διαμέρισμα της επαρχίας Χουνάν, το οποίο έχασε 156.000 αγρότες εξαιτίας του μεταναστευτικού ρεύματος. Τα χωράφια του, που κάποτε καλλιεργούνταν με απληστία, σήμερα είναι γεμάτα ζιζάνια. «Γιατί οι ανώτερες αρχές δεν βρίσκουν λύσεις για μέρη σαν το δικό μας, ένα ερημωμένο χωριό γερόντων;» ρωτά ένας εξηντάχρονος άντρας, που έχει μείνει πίσω. «Κανείς [εδώ] δεν θέλει να γίνει κοινοτικός αξιωματούχος».

Σε κάποιες περιοχές της επαρχίας Σετσουάν, τα ποσοστά μετανάστευσης είναι τόσο υψηλά, ώστε σχεδόν κάθε οικογένεια στέλνει κάποιον μετανάστη. Στο διαμέρισμα Σαντάι, το οποίο, με πληθυσμό 1,5 εκατομμυρίου, έχει περισσότερους αγρότες από κάθε άλλο στην Κίνα, επτά στις δέκα οικογένειες έχουν αποχαιρετήσει κάποιο μέλος τους που έχει αναχωρήσει για αναζήτηση εργασίας στις πόλεις. Δεν είναι ν' απορεί κανείς: οι αγρότες του Σαντάι πρέπει να καλλιεργούν χωράφια έκτασης μόλις μισού στρέμματος. Δύσκολα βγάζει κανείς τα προς το ζην, από ένα κομμάτι γης μικρότερο από πισίνα ολυμπιακών διαστάσεων.* Οι αγρότες του Σαντάι εγκαταλείπουν την περιοχή όσο πιο γρήγορα μπορούν, αφού γνωρίζουν, όπως ο κύριος και η κυρία Λι, ότι ακόμα και οι πιο πενιχρά αμειβόμενες δουλειές στην πόλη πληρώνουν περισσότερα από τα ημερομίσθια στις φτωχές αγροτικές περιοχές.

Οι οικονομικές ευκαιρίες στην Κίνα, οι οποίες διαμορφώνονται κυρίως από γεωγραφικούς παράγοντες, είναι πλέον τόσο ασύμμετρα κατανεμημένες, ώστε η Κίνα να συγκαταλέγεται πλέον στις χώρες με τις μεγαλύτερες ανισότητες. Κατά μέσο όρο, τα αγροτικά εισοδήματα δεν αντιστοιχούν ούτε στο ένα τρίτο των εισοδημάτων στην πόλη.⁴ Αλλά τα στατιστικά στοιχεία δεν μπορούν να μετρήσουν εύκολα τη διαφορά στις υπηρεσίες της τοπικής αυτοδιοίκησης. Με την έλευση της μεταρρύθμισης, κάθε τόπος πρέπει να στηρίζει πλέον τις δικές του κοινωνικές υπηρεσίες, όπως τα σχολεία. Το 1998, η Λαϊκή Εθνοσυνέλευση διχοτόμησε το υπουργείο Παιδείας, εγκαταλείποντας την εκπαίδευση των αγροτικών περιοχών σε ελεύθερη πτώση. Στις φτωχότερες επαρχίες της Κίνας, η πιθανότητα να λάβει ένα παιδί έστω και στοιχειώδη εκπαίδευση μπορεί να είναι ακόμα και μηδενική. Σε 35 φτωχές αγροτικές περιοχές που εξετάστηκαν στο πλαίσιο πρόσφατης μελέτης της Παγκόσμιας Τράπεζας, 4 στα 10 παιδιά ηλικίας από 7 έως 15 ετών δεν είχαν λάβει καμία απολύτως εκπαίδευση. Για τα κορίτσια οι πιθανότητες είναι ακόμα πιο αμυδρές απ' ό,τι για τα αγόρια. Εκεί που τα καλλιεργήσιμα εδάφη είναι άγονα, και οι περιφερειακοί προϋπολογισμοί αποδεικνύονται υπερβολικά ισχυροί ή αποτελούν αντικείμενο υπερβολικής κακοδιαχείρισης, ώστε δεν επαρκούν να καλύψουν ακόμα και στοιχειώδεις υπηρεσίες, το σχολείο γίνεται ακόμα πιο φευγαλέο όνειρο. Η έκρηξη της αστικοποίησης στην Κίνα ενισχύεται με κάθε προπαγανδιστική εκπομπή του κρατικού μηχανισμού παραγωγής καλών ειδήσεων της Κίνας, ο οποίος παρουσιάζει το ένα μετά το άλλο τα ρεπορτάζ για τη φρενήρη επιτυχία της εγχώριας οικονομίας, πράγμα που λίγο-πολύ ισοδυναμεί με τη δημοσίευση διαφημίσεων που προτρέπουν για διαφυγή στις πόλεις.

---

* Σύμφωνα με το Earth Policy Institute, η αύξηση του πληθυσμού και η προοδευτική απώλεια καλλιεργήσιμης γης έχουν μειώσει από το 1950 την κατά κεφαλήν έκταση γης που διαθέτει η Κίνα για την καλλιέργεια σιτηρών κατά περισσότερο από 50%. Υπό αυτές τις συνθήκες, η Κίνα ενισχύει τις σοδειές ενισχύοντας τις αποδόσεις, όπου αυτό είναι δυνατό.

Ο Νταν Ράιτ, πρώην διευθυντής του Προγράμματος Hopkins-Nanjing της Σχολής Προηγμένων Διεθνών Σπουδών του πανεπιστημίου Johns Hopkins, ταξίδεψε με τα πόδια για έναν χρόνο στην ύπαιθρο της Κίνας και μίλησε με τους χωρικούς των πιο φτωχών περιφερειών. Ο Ράιτ επισημαίνει με πικρή ειρωνεία ότι η αυξανόμενη ευημερία της Κίνας, έχει επιδεινώσει τις στερήσεις για τα εκατομμύρια των φτωχότερων κατοίκων της. Ο Ράιτ συγκέντρωσε τις διηγήσεις από τα ταξίδια του σε ένα βιβλίο με τίτλο *The Promise of the Revolution* (Η υπόσχεση της επανάστασης): «Ο δάσκαλος ενός χωριού μου παραπονέθηκε ότι το ένα τρίτο των δαπανών του σχολείου τους ...διοχετεύονταν στη διατροφή τοπικών υπευθύνων για ζητήματα παιδείας, οι οποίοι μετέβαιναν εκεί για “επιθεώρηση”. Ταξίδευαν από το ένα κοινοτικό σχολείο στο επόμενο τρώγοντας και πίνοντας», είπε ο δάσκαλος. «Και δεν τολμάμε να μην τους ταΐσουμε καλά· έχουν εξουσία πάνω μας».⁵

Ένα ακόμα ισχυρό κίνητρο για να εγκαταλείψει κανείς την επαρχία είναι η δυστυχία που προκαλούν οι άπληστοι και τυραννικοί τοπικοί αξιωματούχοι. Οι καταχρήσεις σε βάρος των αγροτών έγιναν ένα από τα πιο φλέγοντα ζητήματα στη χώρα, όταν τον Δεκέμβριο του 2003 ένα κινεζικό περιοδικό δημοσίευσε ένα ρεπορτάζ των Τσεν Γκουιντί και Βου Τσουντάο, ενός αντρόγυνου συγγραφέων από την πρωτεύουσα της επαρχίας Ανχουέι, τη Χεφεί. Το έργο τους με τίτλο *Οι χωρικοί της Κίνας: Μια έρευνα*, προκάλεσε τέτοια αίσθηση, ώστε αναδημοσιεύτηκε με τη μορφή βιβλίου 460 σελίδων, το οποίο πούλησε 200.000 αντίτυπα σε νόμιμες εκδόσεις και κατόπιν, μετά την απαγόρευσή του από την κυβέρνηση, πούλησε άλλα 7 εκατομμύρια αντίτυπα που είχαν τυπωθεί παράνομα.^{6*}

Το *Οι χωρικοί της Κίνας* γεννήθηκε όταν η Βου έμαθε για μια αγρότισσα, η οποία πέθανε από αιμορραγία μετά τη γέννηση του γιου της, επειδή δεν διέθετε τα 360 δολάρια που ζητούσε το τοπικό νοσοκομείο για να την περιθάψει. Η Βου, νεαρή μητέρα κι η ίδια, αποφάσισε να διερευνήσει τα οικονομικά αίτια της τραγωδίας, μελετώντας τα σε όσο μεγαλύτερο βάθος χρόνου γινόταν.

Επί τρία χρόνια, το ζεύγος ταξίδευε στην Ανχουέι συλλέγοντας ιστορίες. Αρχικά οι επίσημοι υποδέχτηκαν τη μελέτη τους με ενθουσιασμό. Πολλοί διάβασαν το βιβλίο μέσω του Διαδικτύου, όπου είχε πληκτρολογηθεί σε διάφορες ομάδες συζητήσεων (news groups) από εθελοντές. Λέγεται πως οι αναγνώστες έκλαιγαν και εξοργίζονταν με τις ιστορίες που διάβαζαν στα βιβλία και τις οθόνες τους. Όταν ωστόσο η αντίδραση αποδείχθηκε υπερβολικά έντονη, η κυβέρνηση διέταξε την κρατική εκδοτική επιχείρηση που είχε τυπώσει αρχικά το βιβλίο, να σταματήσει τις πωλήσεις. Άλλοι δημοσιογράφοι ένιωσαν ντροπή εξαιτίας του βιβλίου, καθώς αισθάνθηκαν ότι είχαν παραβλέψει τον πόνο των αγροτών συμπατριωτών τους.

---

* Όποιο κριτήριο κι αν χρησιμοποιήσουμε, πρόκειται για μπεστ σέλερ. Στις 58 εβδομάδες παραμονής του στην κορυφή του καταλόγου ευπώλητων των *New York Times* ο *Κώδικας Ντα Βίντσι* πούλησε, περίπου, τον ίδιο αριθμό αντιτύπων.

«Παρατηρήσαμε αφάνταστη φτώχεια και αδιανόητη κακία», γράφει το ζευγάρι στον πρόλογο. «Είδαμε αφάνταστα βάσανα και αδιανόητη ανημπόρια, αφάνταστη αντίσταση με ακατανόητη σιωπή και συγκινηθήκαμε πέρα από κάθε φαντασία από απίστευτες τραγωδίες». Οι συγγραφείς είχαν εντυπωσιαστεί από το γεγονός ότι, μετά από μισό αιώνα αγροτικών μεταρρυθμίσεων, οι αγρότες εξακολουθούσαν να μην έχουν σχεδόν κανέναν πλούτο και έμεναν κολλημένοι στη χρήση των πλέον πρωτόγονων μεθόδων καλλιέργειας, ενώ πιέζονταν ασφυκτικά να πληρώνουν φόρους. Παρόλο που από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 τα αγροτικά εισοδήματα έχουν στην πραγματικότητα αυξηθεί κατά 90%, οι ντόπιοι πληρώνουν τετραπλάσιους ή και πενταπλάσιους φόρους σε σχέση με άλλοτε. Στην προσπάθειά τους να αντλήσουν όσα περισσότερα μπορούσαν από την αυξανόμενη ευημερία της χώρας, οι τοπικοί αξιωματούχοι ουσιαστικά τη στέρησαν από όσους παράγουν εισοδήματα, επιβάλλοντας εκατοντάδες νέους φόρους. Όσα ζευγάρια επιθυμούν να παντρευτούν, πρέπει να πληρώσουν 14 φόρους μόνο και μόνο για να εγγραφούν στο ληξιαρχείο. Το ίδιο το φορολογικό σύστημα επιδρά καταλυτικά στη μετανάστευση. Οι αγρότες βγάζουν ένα κλάσμα των όσων βγάζουν οι κάτοικοι των πόλεων, αλλά η κυβέρνηση τους υποχρεώνει να επωμίζονται δυσανάλογα υψηλότερους φόρους σε σχέση με τους κατοίκους των πόλεων.⁷

Το βιβλίο είναι γεμάτο από πλήθος φαύλων συστημάτων που κρατούν τους αγρότες στη φτώχεια. Περιγράφει λεπτομερώς πώς οι τοπικοί αξιωματούχοι της Ανχουέι εκβιάζουν και απειλούν τους αγρότες, για να εισπράξουν κάθε λογής χρηματικά ποσά. Ένα άλλο υπερβολικά συνηθισμένο έγκλημα είναι η κατάχρηση· συνεχώς εξαφανίζονται κονδύλια προορισμένα για δημόσια έργα ανάπτυξης. Μια από τις ιστορίες που προκάλεσαν πανεθνική προσοχή στην Κίνα αναφέρεται στον Ντινγκ Ζουομίνγκ, έναν χωρικό ο οποίος είχε απαυδήσει τόσο πολύ από τις κλεψιές, ώστε ζήτησε να γίνει δημόσιος έλεγχος του τοπικού ταμείου. Οι συγγραφείς περιγράφουν τον Ντινγκ ως απλό χωρικό, αλλά καλό σπουδαστή, ο οποίος κάποτε έχασε για λίγο την ευκαιρία να φοιτήσει στο πανεπιστήμιο, επειδή πήρε λίγες μονάδες λιγότερες στις εθνικές εξετάσεις. Αν ζούσε στην πόλη, υποστηρίζουν, θα ήταν σε θέση να πάρει καλύτερη εκπαίδευση και θα είχε ζήσει καλύτερα. Εκείνος όμως υπέφερε σιωπηλά, κολλημένος μαζί με τη φαμίλια του σε ένα αγρόκτημα όπου συχνά δεν υπήρχε τίποτα για φαγητό. Όταν ζήτησε το δημόσιο λογιστικό έλεγχο συνελήφθη και, ενώ ήταν προφυλακισμένος, ξυλοκοπήθηκε μέχρι θανάτου. Οι δολοφόνοι του τιμωρήθηκαν, ενώ η οικογένειά του έλαβε υποσχέσεις για χρηματική αποζημίωση. Τα κονδύλια ωστόσο ουδέποτε εμφανίστηκαν. Τα παιδιά του νεκρού υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν το σχολείο, ενώ οι γονείς του, άρρωστοι και οι δύο, αφέθηκαν να μαραζώσουν.

Η κυβέρνηση, ανταποκρινόμενη τόσο στο βιβλίο, όσο και στον ειλικρινή της φόβο ότι η έλλειψη ισορροπίας ανάμεσα στις ακμάζουσες ζώνες και την ύπαιθρο θα μπορούσε να αποτελέσει απειλή για τη σταθερότητα και την πρόοδο της χώρας, αφιέρωσε το μεγαλύτερο μέρος του 2004 στην ανακοίνωση μέτρων με στόχο την αποκατάσταση των παραπόνων του αγροτικού κόσμου. Τα μέτρα συμπεριλάμβαν-

ναν φορολογικές ελαφρύνσεις, επιδοτήσεις, και μια μεγάλη προσπάθεια παράτρυνσης των βιομηχανιών να εγκατασταθούν στις φτωχότερες περιφέρειες της Κίνας. Ο πρωθυπουργός Γουέν Τζιμπάο μετέχει προσωπικά στις προσπάθειες για την αναδρομική επιστροφή εκατομμυρίων δολαρίων από τους ανέντιμους εργοδότες στους μετανάστες εργάτες. Το 2004, ζήτησε από τα μέλη της Λαϊκής Εθνοσυνέλευσης να φροντίζουν «να δίνουν περισσότερα και να παίρνουν λιγότερα» όταν επρόκειτο για τους χωρικούς της Κίνας. Ο επίσημος Τύπος μιλά για πρόοδο. Όπως αναφέρεται, τα εισοδήματα των αγροτών ενισχύονται, καθώς το 2004 αυξήθηκαν κατά 5% έναντι του 2003. Προς το παρόν, είναι αδύνατον να κρίνουμε αν πρόκειται για αξιόπιστο μέγεθος.

Όσο φιλόδοξες και αν είναι όμως οι αγροτικές μεταρρυθμίσεις, δεν μπορούν ποτέ να μετατρέψουν τα μικρά αγροκτήματα της Κίνας σε ατμομηχανή ανάπτυξης της βιομηχανίας της. Οι συνθήκες στην αγροτική Κίνα είναι συχνά φρικτές και η κύρια στρατηγική της κυβέρνησης για τον τερματισμό της αγροτικής φτώχειας εξακολουθεί να επικεντρώνεται στην απομάκρυνση των ανθρώπων από την αγροτική γη. Όλοι το γνωρίζουν. Πολλοί από τους αγρότες της Κίνας ζουν όπως ζούσαν πριν από αιώνες, σε σπίτια που έχουν χτίσει οι ίδιοι· τρώνε σε τραπέζια και καρέκλες καμωμένα από ντόπια δέντρα και εξαρτώνται από βόδια και νεροβούβαλους ή από τα ίδια τους τα πόδια, για τις βαριές δουλειές στο χωράφι. Ζουν σε χωριά όπου το μεγαλύτερο μέρος όσων καταναλώνουν καλλιεργείται από τους ίδιους ή από κάποιον γείτονα. Πρόσθετα εισοδήματα, συνήθως μόλις μερικά δολάρια τον χρόνο, τα αποκομίζουν όσοι πιάνουν άγρια φίδια ή πουλιά για πούλημα. Τα περισσότερα χρήματα προέρχονται από ξενιτεμένα μέλη της οικογενείας, που τα στέλνουν μόλις βρουν δουλειά αλλού.^{8*}

Δανείζονται χρόνο για να αγοράσουν το μέλλον

Στο ταξίδι τους προς τις μεγαλύτερες πόλεις οι μετανάστες συχνά βρίσκονται αντιμετώπι με την εκμετάλλευση, τις διακρίσεις και τον φόβο. Μπορεί κανείς να δει το πλήθος των νεοφερμένων στο σιδηροδρομικό σταθμό του Πεκίνου. Συχνά έχουν διανύσει εκατοντάδες ή και χιλιάδες χιλιόμετρα καθισμένοι σε σκληρούς πάγκους ή ακόμα και όρθιοι. Τα φτηνότερα σιδηροδρομικά εισιτήρια για μια διαδρομή η οποία διανύει το μισό μήκος της Κίνας μπορεί να στοιχίζουν 10 δολάρια μόνο, αλλά αυτό το ποσό μπορεί να είναι ό,τι έβγαλε όλο κι όλο κατά τη διάρκεια

---

* Σύμφωνα με το World Resources Institute, το εθνικό ποσοστό φτώχειας στην Κίνα ανέρχεται σε 4,6%, όμως πάνω από το 47% του πληθυσμού ζει με λιγότερα από 2 δολάρια τη μέρα. Τα επίσημα κινεζικά στατιστικά στοιχεία για τη φτώχεια μπορεί να προκαλέσουν σύγχυση επειδή, μονολοτί κάποιιοι από τους πολύ φτωχούς Κινέζους εξασφαλίζουν τη διαβίωσή τους από τα αγροκτήματά τους, εξακολουθούν να έχουν πάρα πολύ χαμηλά εισοδήματα. Το αγροτικό κατά κεφαλήν εισόδημα βρίσκεται, λόγω χάρη, πολύ χαμηλότερα από τα αντίστοιχα του Μεξικού και του μεγαλύτερου μέρους της Λατινικής Αμερικής.

των τελευταίων μηνών η οικογένεια του μετανάστη στη γενέτειρά του. Στα μεγάλα ταξίδια η ατμόσφαιρα μέσα στους συρμούς συνίσταται σε ένα δύσοσμο μίγμα από ανθρώπινες εκκρίσεις, φτηνά τηγανιτά φαγητά και παραγινωμένα φρούτα. Στριμωγμένοι, ανήσυχοι και ψόφιοι από την κούραση, οι επιβάτες βυθίζονται σε μια οδυνηρή παραζάλη. Καθώς τα τρένα απομακρύνουν τους μετανάστες ακόμα περισσότερο από τα σπίτια τους, μπορεί να αποδειχτούν επικίνδυνα μέρη. Ένας από τους κινδύνους είναι οι περιπλανώμενες συμμορίες που ξυλοκοπούν τους μετανάστες και κλέβουν τα λιγοστά χρήματά τους. Όταν οι μετανάστες εμπιστευθούν τους αστυνομικούς των σιδηροδρόμων εκείνοι, συχνά συνένοχοι των ληστών, τους παίρνουν ότι έχουν καταφέρει να κρύψουν. Μόλις βγουν από το τρένο, οι μετανάστες βρίσκονται σε έναν κόσμο που αν και περιμένουν ότι θα τους εκμεταλλευτεί, ελπίζουν ότι δεν θα τους εκμεταλλευτεί τόσο άγρια. Μεσ στη βρόμα της πλατείας του σταθμού, οι επαρχιώτες και οι επαρχιώτισσες κάθονται δίπλα στα δεμένα με σπάγκο μπογαλάκια τους, κοιτώντας τριγύρω φοβισμένοι και κατάκοποι, σαν πρόσφυγες πολέμου. Αν είναι τυχεροί, θα τους μαζέψουν κάποιοι συγγενείς ή συντοπίτες τους που έφτασαν πριν από κείνους στην πόλη και θα τους βρουν δουλειά.

Για να συγκεντρώσουν τα κεφάλαια του ταξιδιού και της εγκατάστασής τους στις μεγάλες και μικρές πόλεις, οι χωρικοί βασίζονται στα δικά τους δίκτυα χρηματοδότησης. Στην περίπτωση των Λι, των μικρέμπορων της Σαγκάης που γνωρίσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, τα χρήματά τους προήλθαν από ένα δανειστή της πόλης τους, ο οποίος λειτουργούσε ως ένα είδος τράπεζας για όσους χωρικούς διακινδύνευαν να φύγουν. Οι Λι τον περιγράφουν ως τον πλουσιότερο άνθρωπο στη γενέτειρά τους, λένε όμως ότι δεν επενδύει μόνο δικά του χρήματα. Ο δανειστής συγκεντρώνει χρήματα και από άλλους χωρικούς, οι οποίοι θέλουν μερτικό από τις δραστηριότητες της πόλης, αλλά δεν μπορούν να ταξιδέψουν οι ίδιοι ως εκεί. Οι όροι είναι αυστηροί. Τα επιτόκια είναι υψηλά με βάση τα κινεζικά δεδομένα, αλλά είναι πολύ χαμηλότερα από τα επιτόκια που επιβάλλουν οι τοκογλύφοι στους δρόμους της Νέας Υόρκης. Κάποιοι πληρώνουν έως και 12% ετησίως, ενώ η αποπληρωμή του αρχικού κεφαλαίου αναμένεται σε δύο ή τρία χρόνια, γεγονός που μπορεί να καταστήσει αναγκαίο ένα νέο γύρο ανεπίσημου δανεισμού.

Για τις περισσότερες οικογένειες της Κίνας, το χρήμα έχει κατά βάση μία μορφή: μετρητά. Η προστασία και η απόκρυψη του χρήματος είναι μέλημα όλων· στρώματα, στάμνες, κουτιά και τρύπες στο έδαφος μετατρέπονται σε τραπεζικές θυρίδες. Το χρήμα ταξιδεύει μέσα σε παπούτσια, κάλτσες και σε οικιακής κατασκευής ζώνες μεταφοράς χρημάτων. Η ασφάλεια αποτελεί πρόβλημα και για τους δανειστές, οι οποίοι, για τη διαχείριση των μετρητών τους, κτίζουν μερικές φορές δικά τους κτίρια που θυμίζουν τράπεζες, αλλά στα οποία δίνουν άλλο όνομα. Η Κέλι Τσάι,⁹ πολιτική επιστήμων του πανεπιστημίου Johns Hopkins και πρώην αναλύτρια της Morgan Stanley, ταξίδεψε στην επαρχία παίρνοντας συνεντεύξεις από τραπεζίτες της πίσω πόρτας, καθώς και μικρο- και μεγαλο-επιχειρηματίες σχετικά με τον ρόλο τους στην ιδιωτική αγορά πιστώσεων της χώρας. Ένας από τους

δανειστές που συνάντησε, διεξήγαγε όλες του τις δραστηριότητες μέσω της «λέσχης αναγνωστών» του.

Μέχρι πρόσφατα ήταν εντελώς παράνομο να δανειοδοτεί κανείς ιδιωτικές επιχειρήσεις στην Κίνα, κι όμως το πεδίο δράσης του ανεπίσημου χρηματοδοτικού δικτύου συναγωνίζεται τα τραπεζικά συστήματα άλλων χωρών. Πρόκειται για σημαντικό επίτευγμα, αν λάβουμε υπόψη πως, από το 1978 που το κράτος παραιτήθηκε από τον ρόλο του καθολικού προμηθευτή του λαού, έχουν ριζώσει στην Κίνα 30 εκατομμύρια ιδιωτικές επιχειρήσεις, που στην πλειοψηφία τους είχαν χρειαστεί κεφάλαια εκκίνησης.

Πώς γίνεται αυτό; Σύμφωνα με την Τσάι, ένα αξιοσημείωτο χαρακτηριστικό των δικτύων ιδιωτικού δανεισμού της Κίνας είναι ότι λειτουργούν χωρίς τη δυνατότητα να επιβάλλουν με νομικά μέσα την εκπλήρωση των υποχρεώσεων απέναντί τους. Και επειδή στην Κίνα η γη ανήκει στο κράτος και όχι στους καλλιεργητές, οι δανειολήπτες δεν μπορούν να ενεχυριάσουν ακίνητη περιουσία. Αντί γι' αυτό, διακινδυνεύουν το κοινωνικό κεφάλαιο των οικογενειών τους, ενδεχομένως δε, αν οι δανειστές είναι βίαιοι τύποι, την υγεία και την ασφάλειά τους.

Συχνά οι μετανάστες ποντάρουν σε μικρά καταστήματα, όπως το καθαριστήριο κάτω απ' τη σκιά των αστραφτερών πολυώροφων πολυκατοικιών της Ζουτζιαχούι, μιας γειτονιάς στην άκρη της Σαγκάης, η οποία αλλάζει ταχύτατα παίρνοντας τη μορφή του κέντρου του Μανχάταν, καθώς περιλαμβάνει ακόμα και μια κεντρική πλατεία σε στυλ Τάιμς Σκουέρ. Το καθαριστήριο είναι ένα μαγαζί δύο δωματίων σε ένα ετοιμόρροπο κτίριο που εφάπτεται στον δρόμο. Μοιράζεται το κτίριο με άλλες επιχειρήσεις που πληρώνουν χαμηλά ενοίκια, μεταξύ των οποίων και ένα φαγάδικο, στο μπροστινό μέρος του οποίου βρίσκονται πολυεπίπεδα σκευή από μπαμπού για μαγείρεμα στον ατμό, ολημερίς και ολονυχτίς βαλμένα πάνω από βραστό νερό, καθώς επίσης και ένα ποδηλατάδικο και ένα εργαστήριο κοπής γυαλιών.

Η οικογένεια που ζει εκεί — ας τους ονομάσουμε Τσεν — ήρθε το 2000 χωρίς δεκάρα τσακιστή από ένα μικρό αγροτικό χωριό της επαρχίας Σαντούνγκ. Την πρώτη χρονιά ο κύριος και η κυρία Τσεν έκαναν διάφορες μικροδουλειές, ώσπου τους προσέγγισε ένας ντόπιος επιχειρηματίας της Σαγκάης με μια πρόταση. Θα τους πουλούσε ένα μηχάνημα το οποίο θα έκανε τόσο την κανονική μπουγάδα, όσο και το στεγνό καθάρισμα. Αν το ζευγάρι έδινε μια προκαταβολή, θα μπορούσαν να χρηματοδοτήσουν το υπόλοιπο κόστος του μηχανήματος με τα έσοδα από τις υπηρεσίες καθαρισμού.

Οι Τσεν επέστρεψαν στο χωριό τους και απευθύνθηκαν στον τοπικό δανειστή, για να εξασφαλίσουν τη σερμαγιά. Οι δανειστές του χωριού είχαν κακή προϊστορία με τους μετανάστες. Το πρώτο κύμα δανείων δεν είχε ευτυχή κατάληξη. Τότε είχαν βασιστεί στις παραδοσιακές πιέσεις της κινεζικής κοινωνίας, που υπαγορεύουν ότι οικογένειες και άτομα εργάζονται σκληρά για να διατηρήσουν καλές σχέσεις με ένα ευρύ δίκτυο συγγενών, γειτόνων και άλλων, με τους οποίους συνδέονται από το σχολείο, από τη δουλειά ή μέσω φίλων. Η διατήρηση ικανοποιητικών σχέσεων

είναι ουσιαστικής σημασίας για την τοπική ζωή, καθώς οι Κινέζοι καταβάλλουν μεγάλη προσπάθεια για να δημιουργούν, να διατηρούν και να παρουσιάζουν το λεγόμενο «πρόσωπο», έναν συνδυασμό καλής φήμης, κύρους και κοινωνικών αλληλοεξυπηρετήσεων, που συμβάλλουν στον καθορισμό της θέσης του καθενός μέσα στην κοινωνία. Όταν η αλληλεπίδραση γίνεται σε τοπικό επίπεδο, η κοινή ανάγκη να διατηρηθεί το «πρόσωπο» λειτουργεί ως ένας εξαιρετικά αποτελεσματικός μηχανισμός επιβολής ενάντια στην αθέτηση υποσχέσεων ή την απάτη. Όταν όμως άρχισε να γίνεται δανεισμός χρημάτων σε μετανάστες, αρκετοί άρχισαν να εξαφανίζονται στον αθέατο κόσμο των μεγάλων πόλεων και των μετακινούμενων πληθυσμών της Κίνας, δίχως να αφήνουν καμία διέξοδο στους δανειστές, που διέθεταν ελάχιστα μέσα για να εντοπίσουν τους κακοπληρωτές ή να τους εξαναγκάσουν να εξοφλήσουν.

Σε μια κίνηση προσαρμογής στη νέα πραγματικότητα, τα δάνεια δίνονται πλέον κατά κανόνα στα μέλη της οικογένειας που μένουν πίσω και τα οποία αναλαμβάνουν τη σχετική ευθύνη. Αυτός ο διακανονισμός έγινε και με τους Τσεν. Το ζευγάρι γνώριζε ότι η οικογένειά τους θα ήταν έκθετη στις απαιτήσεις των δανειστών και κάθε αθέτηση πληρωμής θα προκαλούσε άγριες πιέσεις. Μπορεί να εκδηλωνόταν με νυχτερινές επισκέψεις από εισπράκτορες, οι οποίοι με τον καιρό γίνονται ολοένα και λιγότερο ευγενικοί. Στο χωριό τους, όσοι δανειστές περίμεναν να εισπράξουν καθυστερημένες δόσεις, απλώς μετακόμιζαν στα σπίτια των οικογενειών των οφειλετών τους και αρνούσαν να αποχωρήσουν, απαιτώντας να τους προσφερθεί τροφή, ποτό και χώρος για να κοιμηθούν μέχρι να εξοφληθούν τα χρωστούμενα. Τέτοιου είδους μέθοδοι είναι εξαιρετικά αποτελεσματικές. Επίσης, παρέχουν στους μετανάστες ένα ισχυρό κίνητρο για να δεχθούν όποια δουλειά χρειάζεται, προκειμένου να απαλλάξουν τις οικογένειές τους από τα οικονομικά τους βάρη. Φεύγουν από τα χωριά τους γεμάτοι ζήλο, ο οποίος διατηρείται αμείωτος.

Για τις αγροτικές οικογένειες της Κίνας, η οικονομική σπουδαιότητα της μετανάστευσης είναι διττή. Οι χωρικοί μπορούν να επενδύουν στην τύχη των άλλων, αρκεί να συμμετάσχουν στη δεξαμενή δανεισμού που γεμίζει τις τσέπες των μεταναστών. Για να βγάλουν περισσότερα χρήματα, τα οποία θα μπορέσουν ίσως να αξιοποιήσουν για να βελτιώσουν τα χωριατόσπιτά τους, να επενδύσουν στις φάρμες τους ή να δημιουργήσουν τοπικές επιχειρήσεις, είναι καλύτερο να βρουν έναν τρόπο να αντλήσουν απευθείας από τον πλούτο της αστικής οικονομίας. Αυτό σημαίνει ότι στέλνουν ένα μέλος της οικογένειας να αναζητήσει την τύχη του (3 στους 4 μετανάστες είναι άντρες). Το άμεσο κόστος μπορεί να είναι μεγάλο, μιας και το πρόσωπο που επιλέγεται για να φύγει, είναι συνήθως εκείνο στο οποίο βασίζονται περισσότερο αυτοί που μένουν πίσω. Μέχρι, δηλαδή, την εγκατάσταση του συγκεκριμένου προσώπου στην πόλη, οι οικογένειες πρέπει να τα βγάλουν πέρα χωρίς τα εισοδήματά του. Ο χρόνος απουσίας του μετανάστη δρα ουσιαστικά ως υποκατάστατο της υψηλής τιμής των κεφαλαίων στην πιστωτική αγορά της υπαίθρου.

Στο πλαίσιο αυτού του συστήματος, οι οικογένειες συνήθως δεν ποντάρουν στα αδύναμα μέλη τους. Διακυβεύονται πάρα πολλά. Οι κίνδυνοι είναι μεγάλοι όταν προσπαθεί κανείς να προκόψει εργαζόμενος σε εργοστάσια, ορυχεία, λατομεία, οδικά έργα ή κατασκευαστικά έργα με ασυνείδητους εργοδότες. Σύμφωνα με τις επίσημες καταμετρήσεις, στο πρώτο εξάμηνο του 2004 σκοτώνονταν καθημερινά 350 άτομα σε εργατικά ατυχήματα.¹⁰ Η εξαντλητική και απαιτητική εργασία απαιτεί τους υγιέστερους εργάτες. Ως αποτέλεσμα, οι μετανάστες της Κίνας αποτελούν την αφρόκρεμα της χώρας, είναι άνθρωποι στην πιο παραγωγική τους ηλικία, οι οποίοι κατά μέσο όρο έχουν δύομισι χρόνια σχολικής εκπαίδευσης περισσότερο και είναι δέκα χρόνια νεότεροι απ' ό,τι ο τυπικός αγροτικός εργάτης. Τελικά, η αποστολή ενός μέλους της οικογένειας στην ξενιτιά μπορεί να αποφέρει γενναϊοδωρες ανταμοιβές, καθώς σε αρκετές περιπτώσεις το εισόδημα των αγροτικών νοικοκυριών ενισχύεται από 14% έως 30%. Λίγες είναι οι οικογένειες που θα πλουτίσουν με αυτό τον τρόπο, όμως το πρόσθετο εισόδημα μπορεί να κάνει τη διαφορά ανάμεσα στην απλή επιβίωση και σε μια ζωή με κάποιες επιπλέον ανέσεις. Μπορεί να πρόκειται για παραπάνω ρούχα, τηλεόραση ή ίσως καινούργιο κοτέτσι. Επίσης, όσο βρίσκονται στα ξένα, οι μετανάστες αποκτούν δεξιότητες και καλλιεργούν επαφές, οι οποίες μπορεί τελικά να αποδειχθούν πιο πολύτιμες από όσα κερδίζουν στην πόλη.¹¹ Χάρη σ' αυτές μπορούν να βρουν καλύτερες δουλειές ή να στήσουν τις δικές τους επιχειρήσεις.

Χρειάζεται ένα χωριό για να αποκτήσει κανείς μερίδιο στην παγκόσμια αγορά

Το δίκτυο ιδιωτικής χρηματοδότησης έχει δημιουργήσει μιαν ακόμα τάση αστικοποίησης. Μετατρέπει ορισμένες αγροτικές ή ημιαστικές περιοχές σε βιομηχανικούς κόμβους. Για παράδειγμα, στην αξιοπρόσεκτη επαρχία Τσεκιάνγκ, το 90% των επιχειρήσεων είναι ιδιωτικές, ποσοστό πολύ υψηλότερο από κάθε άλλης κινεζικής επαρχίας. Το ακόμα πιο αξιοσημείωτο είναι ότι οι τοπικές επιχειρήσεις της Τσεκιάνγκ συστήθηκαν σχεδόν εξ ολοκλήρου με κεφάλαια έναρξης που παρασχέθηκαν από τα ντόπια δίκτυα δανεισμού. Ο Μπραντ Χουάνγκ, αυτόχθων της επαρχίας, απόφοιτος της Σχολής Διοίκησης Επιχειρήσεων του πανεπιστημίου Yale και πρώην στέλεχος της Crédit Suisse, διοικεί σήμερα τη Lotus Capital, μια εταιρεία χαρτοφυλακίου επενδύσεων η οποία αποκτά μερίδια συμμετοχής σε ιδιωτικές επιχειρήσεις της Κίνας. Κατά την άποψή του, η επιτυχία της Τσεκιάνγκ πηγάζει από την τρομερή αρχική της φτώχεια. Η Τσεκιάνγκ ανήκε στις επαρχίες που εισέπρατταν τις χαμηλότερες κρατικές ενισχύσεις, με αποτέλεσμα ο αγροτικός της πληθυσμός να συγκαταλέγεται στους πλέον στερημένους της χώρας. Όταν άρχισε η απελευθέρωση της οικονομίας, πολλοί από τους γιους της Τσεκιάνγκ μετανάστευσαν στις μεγαλουπόλεις της Κίνας. Πολλοί άλλοι, ωστόσο, έκαναν μια προσπάθεια στην

πατρίδα τους, αρπάζοντας με σβελτάδα και ενθουσιασμό την ευκαιρία να στήσουν δικές τους επιχειρήσεις.

Τα πρώην χωράφια της επαρχίας είναι πια γεμάτα απ' άκρη σ' άκρη με εργοστάσια κάθε είδους. Αν κανείς προσγειωθεί σε ένα από τα πολυάριθμα μικρά αεροδρόμια της Τσεκιάνγκ, δεν πρόκειται να δει το γνώριμο χαρμάνι από διαφημίσεις για ταξιδιώτες. Οι τοίχοι των αεροδρομίων της Τσεκιάνγκ δεν είναι γεμάτοι με λαμπερές ρεκλάμες για τσιγάρα, κινητά τηλέφωνα και ψηφιακές φωτογραφικές μηχανές, αλλά με διαφημιστικό υλικό για δράπανα, μηχανήματα για πλαστικών χύτσειση και βιομηχανικούς τόνους. Σήμερα, πολλές από τις πιο επιτυχημένες ιδιωτικές εταιρείες και πολλοί από τους πλουσιότερους ανθρώπους στην Κίνα κατάγονται από αυτή την επαρχία.

Η πιο εκπληκτική περιοχή της Τσεκιάνγκ είναι η Βενζού, λίγο πόλη, λίγο εξοχή, αλλά εκατό τοις εκατό οικονομική δύναμη. Η περιοχή βρίσκεται στον Πορθμό της Ταϊβάν, ακριβώς απέναντι από τα 22 εκατομμύρια κατοίκων της νήσου και, κατά την πρώτη τριακονταετία μετά την επανάσταση, η Βενζού αποτελούσε τη μεθόριο η οποία χώριζε τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας από τη μικρότερη Δημοκρατία της Κίνας. Ακόμα και σήμερα, τα πολεμικά αεροσκάφη και οι στρατιώτες με τα οπλοπολυβόλα αποτελούν σταθερή παρουσία στα αεροδρόμια της Βενζού. Το ίδιο και τα ρεύματα των ταϊβανέζων επιχειρηματιών. Την περίοδο που η βιομηχανία αναπτυσσόταν σε περιοχές όπου, κατά την άποψη του Μάο, θα δυσκολεύονταν να φτάσουν οι ξένοι επιδρομείς, η κυβέρνηση αγνοούσε παντελώς την οικονομία της Βενζού.

Επίσης, η Βενζού περικλείεται από βουνά, τα οποία καθιστούν δύσκολη την κατασκευή δρόμων και σιδηροδρομικών γραμμών. Στο μεγαλύτερο μέρος της ανατολικής ακτής της Κίνας διασταυρώνονται πάμπολλες σιδηροδρομικές γραμμές, αλλά το πρώτο τρένο έφτασε στη Βενζού μόλις στα τέλη του 1992. Από το 1949 μέχρι το 1981, η συνολική επένδυση της κινεζικής κυβέρνησης στη Βενζού ανήλθε στο ασήμαντο ποσό των 180 εκατομμυρίων δολαρίων, δηλαδή 2,5 εκατομμύρια ετησίως. Το νούμερο αυτό είναι εξαιρετικά πενιχρό, αν λάβουμε υπόψη ότι η κυβέρνηση έλεγχε επισήμως σχεδόν όλες τις οικονομικές δραστηριότητες. Δεδομένου επίσης ότι κατά τη διάρκεια εκείνης της περιόδου ο πληθυσμός της Βενζού αυξήθηκε από 4 σε 7 εκατομμύρια, η περιοχή εισέπραττε κάθε χρόνο λιγότερο από 1 δολάριο ανά άτομο. Ο αγώνας της στερημένης γης για επιβίωση δυσχεραίνονταν ακόμα περισσότερο επειδή οι κλήροι που κατανέμονταν στους αγρότες της Βενζού ήταν μικρότεροι από το ένα τρίτο του εθνικού μέσου όρου, ενώ στις περισσότερες περιπτώσεις τα αγροτεμάχια ήταν άγονα.

Από αυτή την περιθωριακή γη, όμως, προέκυψαν τα πρότυπα που διαμόρφωσαν το οικονομικό πεπρωμένο της Κίνας.¹²

Πώς; Όπως συνέβη με τους διάσημους 18 αγρότες, που συμφώνησαν μυστικά να διεξαγάγουν τις δικές τους επιχειρηματικές δραστηριότητες μακριά από τα βλέμματα της αγροτικής κολεκτίβας, έτσι και οι εκκολαπτόμενοι Κινέζοι επιχειρηματίες έπρεπε να αποφασίσουν ότι θα παράβαιναν τον νόμο. Η σύσταση ιδιωτικής

επιχείρησης στην Κίνα ήταν παράνομη. Όπως συμβαίνει με κάθε παράνομη επιχειρηματική δραστηριότητα που ακμάζει σε πείσμα του νόμου, χρειάστηκε ένας συνδυασμός θέλησης, πολιτικής ικανότητας, επιχειρηματικού δαιμονίου και ευχέρειας για ελιγμούς στο σύστημα με κάθε νοητό τρόπο, με μυστικότητα και με δωροδοκίες και με τόσο καλή γνώση των νόμων, ώστε οι παράνομες κατά τα άλλα δραστηριότητες να παρουσιάζονται ως επιχειρήσεις που ανταποκρίνονταν σε κάποιο νομικό κατασκεύασμα αποδεκτό για εκείνους που αστυνόμευαν την τοπική οικονομία. Για όσους ξένους κάνουν δουλειές στην Κίνα ή την ανταγωνίζονται, ένα από τα πιο εξοργιστικά πράγματα είναι η ρευστή άποψη των κινεζικών επιχειρήσεων για τις συμβάσεις και η συχνά σκανδαλώδης περιφρόνησή τους για τη νομιμότητα. Όμως οι κινεζικές επιχειρήσεις μεγάλωσαν σε ένα περιβάλλον όπου η παρανομία ήταν η μόνη επιλογή. Ολόκληρος ο εκκολαπτόμενος ιδιωτικός τομέας της Κίνας αναπτύχθηκε κάτω από το ίδιο είδος περιορισμών που αντιμετώπιζαν οι λαθρέμποροι οينوπνευματωδών ποτών και τα παράνομα μπαρ των ΗΠΑ κατά τη διάρκεια της Ποτοαπαγόρευσης.

Ιδιωτικές επιχειρήσεις είχαν αρχίσει να δημιουργούνται με εκείνη τη μορφή στη Βενζού προτού ο Τενγκ Χσιάο-πίνγκ ξεκινήσει τις μεταρρυθμίσεις του· όμως ο υπέρτατος ηγέτης διέκρινε την αξία τους και επαίνεσε την περιοχή, και ως αποτέλεσμα επισήμως εστία εγκλημάτων ενάντια στη λαϊκή κυριαρχία. Έτσι, η ιδιωτική οικονομία γεννήθηκε με ένα κλείσιμο του ματιού κι ένα νεύμα συγκατάθεσης από την κεντρική κυβέρνηση. Και όπως συνέβη με τους διάσημους 18 αγρότες, οι επιχειρηματίες της Βενζού τιμήθηκαν επειδή έδρασαν σαν το νομικό και κανονιστικό πλαίσιο της Κίνας να ήταν εντελώς ακατάλληλο. Η πιο πολυχρησιμοποιημένη φράση του Τενγκ, «Δεν έχει σημασία αν η γάτα είναι μαύρη ή άσπρη, αρκεί να πιάνει ποντίκια», διατυπώθηκε κατά τη διάρκεια των δημοσίων συζητήσεων της δεκαετίας του 1960 για την πολιτική, χρησιμοποιήθηκε όμως ξανά προκειμένου να γίνει λόγος για την αποτυχία της παλιάς κομμουνιστικής οικονομικής πρακτικής, η οποία δεν «έπιανε ποντίκια», καθώς και για τη νέα πρακτική, στο πλαίσιο της οποίας επιτρέπεται στους ανθρώπους να επικεντρώνονται στους σκοπούς, χωρίς να νοιάζονται διόλου για τα μέσα.

Μόλις επιτράπηκε στα αγροτικά νοικοκυριά να ασχολούνται με επιχειρηματικές δραστηριότητες, η επιχειρηματικότητα στη Βενζού πήρε φωτιά. Σε μερικά χωριά της περιοχής, 9 από τα 10 νοικοκυριά έστησαν επιχειρήσεις. Μέσα σε 5 μόλις χρόνια, 80.000 οικογένειες είχαν στήσει κάποια μικρή βιομηχανική επιχείρηση, αριθμός που μέχρι το 1986 είχε φτάσει τις 110.000. Ο νόμος εξακολουθούσε να απαγορεύει την ανάπτυξη των επιχειρήσεων· όποιος απασχολούσε πάνω από 5 άτομα τραβούσε αμέσως την προσοχή των αρχών, οι οποίες είχαν την εξουσία να κλείνουν τις μεγαλύτερες επιχειρήσεις. Παρόλα αυτά, μέχρι το 1986 οι χωρικοί της Βενζού απασχολούσαν 300.000 εργαζομένους, βάζοντας έτσι τις πρώτες εκατοντάδες εκατομμύρια μεταναστών από την ύπαιθρο στον πειρασμό να εγκαταλείψουν τα χωράφια τους αναζητώντας καλύτερη δουλειά.

Όλες εκείνες οι επιχειρήσεις χρειάζονταν χρήμα για να ξεκινήσουν και να λειτουργήσουν. Σε αντίθεση με τη μετέπειτα άνθηση της Κίνας, η πρόιμη άνθηση της Τσεκιάνγκ, συμπεριλαμβανομένης και της Βενζού, χρηματοδοτήθηκε από την ίδια την περιφέρεια, χωρίς να διατεθεί σχεδόν κανένα εξωτερικό κεφάλαιο για την εκκίνησή της. Για να παρακάμψουν τους περιορισμούς στο δανεισμό προς ιδιωτικές εταιρείες, οι ντόπιοι επιχειρηματίες προσέφυγαν ξανά στα δικά τους δίκτυα χρηματοδότησης, μερικά από τα οποία έκτοτε αναπτύχθηκαν και συγκαταλέγονται πλέον στους ισχυρότερους πρωταγωνιστές της οικονομικής σκηνής της σύγχρονης Κίνας, με ικανότητα να συγκεντρώνουν εκατοντάδες εκατομμύρια δολάρια για γιγαντιαία εργοστάσια, ιδιωτικούς αυτοκινητόδρομους με διόδια και σχεδόν κάθε άλλο έργο, το οποίο, σε οποιοδήποτε άλλο μέρος της Κίνας θα χρειαζόταν τα κεφάλαια κάποιας κρατικής τράπεζας, κάποιας κρατικής εταιρείας με γερές διασυνδέσεις ή μιας αλλοδαπής επιχείρησης.

Και καθώς δεν υπήρχαν πουθενά δικηγόροι της Γουόλ Στριτ ή λονδρέζοι νομικοί σύμβουλοι, οι χωρικοί της Βενζού επινόησαν κάθε λογής ιδιοφυή και πρωτότυπα εταιρικά σχήματα, για να αποκτήσουν το νομικό πάτημα που τους ήταν απαραίτητο για την εξασφάλιση κεφαλαίων. Ένα από αυτά ήταν η «εξαρτώμενη οικιακή επιχείρηση», στο πλαίσιο της οποίας σχηματιζόνταν οικογενειακές εταιρείες ως παρακλάδια κάποιας κρατικής επιχείρησης. Μέσω ενός διακανονισμού με τη διοίκηση της παλαιότερης εταιρείας, η οικιακή επιχείρηση καλυπτόταν από την ονομασία, τα έγγραφα και τους αριθμούς τραπεζικού λογαριασμού της κρατικής επιχείρησης. Έτσι, η εταιρεία δεν γινόταν απλώς αποδεκτή για τη χορήγηση δανείων από τους κρατικούς πιστωτικούς φορείς, αλλά απαλλασσόταν και από την υποχρέωση καταβολής φόρων. Στο παιχνίδι μετείχαν και οι κρατικές κολεκτίβες, οι οποίες συνεταιρίζονταν με τις οικιακές εταιρείες με παρόμοιους τρόπους.¹³ Καθώς οι επιχειρήσεις αξιοποιούσαν τα νέα σχήματα, ενέπλεκαν στην επιχειρηματική τους προσπάθεια και τις τοπικές δομές της κομμουνιστικής εξουσίας.¹⁴ Οι υβριδικές επιχειρήσεις ονομάστηκαν επιχειρήσεις με «κόκκινο καπέλο». Η Κέλι Τσάι επισημαίνει ότι οι ιδιοκτήτες πολλών από τις δήθεν κολεκτίβες ανήκαν και οι ίδιοι στον κρατικό μηχανισμό, όντας τοπικοί αξιωματούχοι του Κόμματος επιφορτισμένοι με τη διοίκηση αγροκτημάτων ή επιχειρήσεων υπό την αιγίδα του κράτους. Στην πραγματικότητα, η κυβέρνηση ενθάρρυνε τους τοπικούς αξιωματούχους να αναμιγνύονται όσο περισσότερο μπορούσαν. Αν αυτό σήμαινε να συνεταιριστούν με την επιχείρηση και στην πορεία να πλουτίσουν, ας γινόταν κι αυτό.

Έχοντας εντυπώσει στο Μαρξ, οι Κινέζοι κομμουνιστές γνώριζαν ότι τα πρώτα στάδια συσσώρευσης κεφαλαίου σε μια υπό διαμόρφωση οικονομία της αγοράς θα ήταν, αναπόφευκτα, δυσάρεστα. Η Ευρώπη είχε τους πειρατές και τους κουρσάρους της, η Αμερική τους ληστές βαρόνους, η Ιαπωνία και η Κορέα τα διεφθαρμένα *ζαϊμπάτσου* και *τσαεμπόλ*, τα βολικά συμφύσματα της διαπλοκής ανάμεσα στις τράπεζες, τη βιομηχανία, τους πολιτικούς και τον στρατό, που όλοι ήταν διατεθειμένοι να προσφέρουν εκδουλεύσεις για ύποπτους σκοπούς και να καλύψουν τις ανομίες των άλλων. Η συνύφανση των συμφερόντων του ιδιώτη επιχει-

ρηματία και του επίσημου αξιωματούχου έχει γίνει κοινός τόπος στην Κίνα. Μπορεί να λειτουργήσει με μυριάδες τρόπους, που κάποιοι διακρίνονται από έντονο πνεύμα συνεργασίας και κάποιοι από ξεκάθαρο πειθναγκασμό. Ο Ζιρούι Τιάν, μηχανικός ο οποίος έγινε οικονομικός ερευνητής στο Πανεπιστήμιο του Πεκίνου και τη γαλλική σχολή διοίκησης επιχειρήσεων INSEAD, υποστηρίζει ότι «μια από τις αποδείξεις της ιδιοφυίας του Κινέζου επιχειρηματία είναι ότι μπορεί να τα καταφέρει μέσα σε ένα σύστημα με τόσο πολλούς περιορισμούς».¹⁵

Με την πάροδο του χρόνου, η όλη διαδικασία βοήθησε να συνδεθούν μεταξύ τους κάποιες ομάδες Κινέζων, των οποίων τα συμφέροντα δεν είχαν εναρμονιστεί ποτέ στο παρελθόν. Από τη μία υπήρχε μια φιλόδοξη μεσαία και επιχειρηματική τάξη, η οποία χρειαζόταν χρήματα και ιδιοκτησιακά δικαιώματα για να κάνει δουλειές. Από την άλλη υπήρχαν οι κρατικοί και κομματικοί αξιωματούχοι, οι οποίοι ήταν ιδεολογικά προγραμματισμένοι για να τάσσονται ενάντια στο επιχειρείν και την ατομική ιδιοκτησία. Σήμερα, η διαχωριστική γραμμή ανάμεσα τους είναι σχεδόν ανύπαρκτη. Ακόμα και όταν οι αξιωματούχοι παίζουν τον ρόλο του ρυθμιστή, τα συμφέροντά τους είναι τόσο περίπλοκα και αντικρουόμενα, ώστε τυχόν χαλιναγώγηση του ιδιωτικού τομέα σε οποιοδήποτε μέτωπο περιορίζει και τον πλούτο των ανθρώπων που διοικούν το κράτος.

Αν ποτέ το σύστημα καταφέρει να αποτινάξει την κουλτούρα της εξαπάτησης και της απειθείας απέναντι στον νόμο, θα επηρεάσει δια παντός τον τρόπο με τον οποίο ο υπόλοιπος κόσμος συναλλάσσεται με την Κίνα. Αν το σύστημα δωροδοκιών, δικτύωσης και αλληλοεξυπηρέτησης που επικρατεί σήμερα στη χώρα εξακολουθήσει να αποτελεί τον κανόνα στις επόμενες δεκαετίες, τότε θα επηρεάσει σε βάθος τις εταιρείες που εισέρχονται στην αγορά, οι οποίες αν μη τι άλλο θα απαιτούν το ελεύθερο να αντιμετωπίζουν την κινεζική αγορά όπως ακριβώς την αντιμετωπίζουν οι κινεζικές επιχειρήσεις.*

Διασχίστε το ποτάμι πατώντας με προσοχή στα βραχάκια

Όταν το 1978 ο Τενγκ Χσιάο-πίνγκ αναδείχθηκε σε διαχειριστή των οικονομικών της Κίνας και το Κομμουνιστικό Κόμμα άρχισε να διορθώνει τα κατά βάση ιδεολογικά σφάλματα του παρελθόντος, συμπεριλαμβανομένων και των σφαλμάτων του Μάο και της μαοϊκής Συμμορίας των Τεσσάρων, οι αλλαγές εκείνες σηματοδότησαν μια περίοδο πιο πρακτικής ηγεσίας. Ο Τενγκ επιστράτευσε ξανά τους Κινέζους διανοούμενους, που είχαν γίνει υποστεί τη χλεύη και την προσωπική κατα-

---

* Είναι γεγονός, ότι λαμβάνονται μέτρα για να εξαλειφθούν οι περιπτώσεις κατάχρησης που εκθέτουν περισσότερο το κράτος. Με εντολή του 1998, οι ψευδεπίγραφες επιχειρήσεις της Τσεκιάνγκ διατάχθηκαν να «βγάλουν το καπέλο». Έκτοτε, τα περισσότερα υβρίδια υιοθέτησαν αμιγέστερα ιδιωτικές εταιρικές δομές. Σήμερα, οι τράπεζες σε όλη την Τσεκιάνγκ είναι αναγκασμένες να χορηγούν δάνεια σε ιδιώτες επειδή πρακτικά δεν τους απομένει τίποτε άλλο, μιας και το 90% των επιχειρήσεων είναι πλέον ιδιωτικές.